

**Ольга Ямкова**

*Київ (Україна)*

**ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОСТІ «МАЛИХ НАРОДІВ»  
ТА/АБО «КІНЕЦЬ ВЗАСМИН» МИКИТИ ШАПОВАЛА  
З ПОЛІТИЧНИМИ ЛІДЕРАМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ**

Суверенна держава Україна, як повноцінний суб'єкт міжнародного права з 1991 року, в сучасних геополітичних процесах втратила у 2014 році свою територіальну цілісність через неоімперіалістичні амбіції Російської Федерації.

Зважаючи на втрати та ризики України, сучасні державні діячі, історики, політичні лідери та експерти все частіше вдаються до досліджень проблем становлення української державності в умовах політичної та військової агресії з боку сусідніх держав, анексії її етнічних територій упродовж XIX–XX ст. та проведення відповідних історичних паралелей.

Неминучість тогочасних та майбутніх геополітичних змін глибоко розумів та передчував Микита Юхимович Шаповал (1882–1932), український громадський діяч та лідер Української партії соціалістів-революціонерів в еміграції, який вболівав за незалежність Української держави, яка в умовах геополітичних змін на початку XX ст. перетворилася із суб'єкта на об'єкт в міжнародній політичній грі імперій та наддержав.

Його історичні та політико-соціологічні дослідження, написані в роки еміграції в Чехословаччині, актуальні не лише для України, але й інших т. зв. «малих народів» Сходу Європи, які опинилися затиснутими між великодержавницькими інтересами сусідніх держав та власними національними інтересами. Відшукуючи шляхи створення умов для відновлення незалежної України, М. Шаповал звернув увагу на подібність проблем в українського та білоруського народів на шляху їх державотворення. В його розумінні дер-

жавність це: територіальна цілісність, національна суверенність у межах державних кордонів, недоторканість державних природних та енергетичних ресурсів, побудова національного та міжнародного ринку промислового виробництва, культурна, релігійна та політична незалежність та ін.

Проте його погляди йшли у розріз зі ставленням керівництва ЧСР до України, Білорусі та інших народів на Сході Європи. Тогочасні лідери ЧСР обережно та виважено ставились до «українського» і «білоруського питання» та змінювали державну політичну стратегію під впливом внутрішніх і зовнішніх обставин.

Налагодивши у 1921 р. співпрацю з чехословацьким урядом М. Шаповал, в рамках реалізації «Російської домогової акції», заснував низку громадських організацій, освітніх та наукових установ. Вагомим чинником якісної співпраці були його особисті приятельські стосунки з першим президентом ЧСР Т.Г. Масариком.

На думку українських та білоруських емігрантів в ЧСР, Т. Масарик прихильно ставився до національно-визвольних рухів пригноблених народів Російської імперії та негативно сприймав політичний, культурний і мовний утиск неросійських народів з боку царського уряду. Тому М. Шаповал намагався знайти підтримку ідеї побудови незалежних держав після розпаду Російської імперії у середовищі чехословацького політикуму. Проте, незалежно від того, яка течія в політичних колах ЧСР брала гору – проросійська, імперська (прем'єр-міністр К. Крамарж і його оточення) чи та, що симпатизувала національно-культурним прагненням українців (президент Т. Масарик, міністр закордонних справ Е. Бенеш та ін.), ЧСР не була зацікавлена у розпаді Російської держави на більш дрібні національно-державні утворення. Будучи затятими русофілами, переважна більшість чеських політиків негативно сприймала т.зв. український і білоруський сепаратизм в той час коли актуальним на світовій політичній арені було питання кордонів майбутньої Росії. На їх думку, незалежні Україна і Білорусь, будучи слабкими політичними утвореннями неодмінно потраплять під контроль Німеччини – ворога ЧСР. Процес усамостійнення окремих країн, на думку Т. Масарика, призвів би до послаб-

лення великодержавної сили Росії та узагалі спричинив би розкол у лоні слов'янства. Майбутню долю України президент ЧСР вбачав у державному зв'язку з Росією, будь-то автономія, федерація тощо, але аж ніяк не самостійна держава.

На відміну від поміркованої позиції президента Масарика щодо можливої української автономії в складі Російської держави, проголошення незалежності Білоруської Народної Республіки у 1918 р. викликало різке засудження політичними лідерами ЧСР. Т. Масарик, зокрема, проголошення незалежності БНР розцінював як сепаратистський прояв в умовах німецької окупації білоруських земель, який не має історичної традиції, вагомого соціально-економічного і економічного підґрунтя. Він зараховував БНР до низки інших територіальних квазі-утворень на Кубані, Північному Кавказі, Сибіру та інших регіонів, які виникли на уламках Російської імперії на початку 1918 р.

З 1928 р. відбулася різка зміна політики Чехословаччини щодо української еміграції. Згорталася «Російська допомогова акція», яка надавала фінансову можливість існування українських та білоруських емігрантських установ та організацій. На ґрунті розбіжностей у політичних поглядах була практично розірвана й співпраця М. Шаповала з політичними лідерами ЧСР.

Остаточне припинення співпраці М. Шаповала з політичними лідерами ЧСР відбулося через проблему Підкарпатської Русі, політику уряду ЧСР на цих землях та репресії проти українців на Прикарпатті, яке було включено до складу ЧСР. Він прагнув, аби державна влада ЧСР надала автономію Підкарпатській Русі та визнала, що вона – це «українська земля і народ, а не худоба». Микита Юхимович зробив висновок, що українські емігранти були потрібні більше для внутрішніх, ніж для зовнішніх потреб: «Щоб приховати ту політику національного гніту й визиску, яку чехословацький уряд провадив у Підкарпатті, потрібна була благодійність до невеличкої купки емігрантів».

Врешті-решт, ці розчарування вилились у такий щоденниковий запис українського діяча на початку 1930 року – «Кінець взаємин»

та багаторічної праці та прагнень для відновлення української незалежності та збереження її територіальної цілісності.

Постать М. Шаповала для тогочасної та сучасної України важко переоцінити. Його життєвий шлях та науково-публіцистична спадщина важлива для збереження не лише української національної ідеї, але й для її розбудови у сучасних сусідніх з Україною державах. Звернення сучасних політичних діячів до аналітичних праць М. Шаповала дозволить уникнути помилок та прорахунків на шляху збереження державної цілісності та уникнути помилок у державному управлінні та на міжнародній політичній арені.

### **Список основних джерел та літератури:**

1. Масарик Т.Г. Слов'яни по війні / Т.Г. Масарик. – Прага ; Берлін: Вид-во «Нова Україна», 1923.
2. Masaryk T.G. Nova Evropa. Stanovisko slovanske / T.G. Masaryk. – Praha, 1920.
3. Masaryk T.G. Slovanské problémy / T.G. Masaryk. – Praha, 1928.
4. Шаповал М.Ю. Велика революція і українська визвольна програма / М.Ю. Шаповал. – Прага, 1935.
5. Шаповал М. Міжнаціональне становище українського народу / М.Ю. Шаповал. – Прага, 1935.
6. Шаповал М. Большевизм і Україна / М.Ю. Шаповал. – Прага, 1926.